

# KÜRESEL YOKSULLUĞUN ÖNLENMESİNDE SENDİKALARIN ROLÜ

Bünyamin BACAK\*

Canan Öykü DÖNMEZ KARA\*\*

## ÖZET

*Tarihsel bir süreçte gerçekleşen küreselleşme, birçok alanda değişimleri beraberinde getirmiştir. Küreselleşme sürecinde en önemli değişim ise çalışma ilişkilerinde yaşanmıştır. Çalışma ilişkilerinin esnekleşmesi, uzmanlaşmanın artması, ucuz işgücünün daha kolay bulunur hale gelmesi, çalışanların sosyal ve ekonomik haklarını kaybetmeleri vb. sebepler yoksullaşma oranının da giderek artmasına yol açmıştır. Küreselleşme ile sendikaların güç kaybetmesi, çalışanların sosyal ve ekonomik haklarını savunan en önemli kurumların asıl görevlerini yerine getirememelerine neden olmuştur. İlaveten, işyerlerinde işverenlerin uyguladıkları çeşitli sendikasıztırma politikaları, sendikalı işyerlerinin ve sendikalı işçi sayısının azalmasına yol açmış, sendikasıztırma gün geçtikçe artan yoksulluğu temsil emeye başlamıştır. Bu çalışmada küreselleşme, yoksulluk ve sendikaların yoksullukla mücadelede üstlendikleri rol açıklanmıştır.*

**Anahtar Kelimeler:** Küresel Yoksulluk, Sendikalar, Yoksulluk ve Sendikalar, Küreselleşme.

## THE ROLE OF TRADE UNIONS IN PREVENTING GLOBAL POVERTY

### ABSTRACT

*Globalization has brought together changes in various fields during its historical process. One of the most significant changes occurred in globalization process has been in industrial relations. Flexibility in industrial relations, increased specialization, easy access to cheap labor force, limitations in the social and economical rights of employees have caused increased rates of poverty. Decreasing power of the trade unions through globalization has caused disfunctioning of actual roles of trade unions which is protecting social and economic rights of employees. Moreover, various nonunionization policies implemented by the employers led to increased numbers of unionized shops and unionized employees. Globalization, poverty and the role of the trade unions in defeating poverty issues are explained in this study.*

**Keywords:** Global Poverty, Trade Unions, Poverty and Globalization, Globalization

\* Yrd.Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF

\*\* Arş.Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF

## GİRİŞ

Geçmiş olduğunda eskiye dayanan küreselleşme süreci, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimleri de beraberinde getirmiştir. Küreselleşme başta finansal kaynaklar olmak üzere, çalışma ilişkilerinde ve işgücü piyasalarında makro ve mikro etkiler yaratmıştır. Bu etkilerin en belirgin olanları ise; yoksulluğun artması ve örgütsel hareketlerin temsilcisi olan sendikaların güç kaybetmesidir.

Küreselleşme sürecinde, teknolojiye dayalı işkollarının ağırlık kazanması ile esnek çalışmaya ve vasıflı çalışanlara olan gereksinimin artması, yoksulluğu tetikleyen en önemli sebepler olarak görülmektedir. Bu süreçte, işverenlerin esnek çalışma biçimlerini tercih etmesi sendikaları üye kaybına uğratmış, geçici, mevsimlik ve kısmi zamanlı çalışma gibi atipik istihdam biçimleri işçilerin bir araya gelerek örgütlenmesine engel olmuştur. Sendikal örgütlenmeden yoksun kalan işçiler, işverenlerin uyguladıkları standartlara uymak zorunda kaldıklarından, ücretlerin, sosyal hakların ve iş güvencesinin olmadığı çalışma koşulları işçilerin buldukları ile yetinmesine yol açmış, bu durum yoksulluğun artmasında en önemli neden olarak görülmüştür.

## 1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Dar anlamıyla, sermaye hareketlerinin dünyanın tümüne yayılması etkisi olarak açıklanabilecek olan küreselleşmenin, bilhassa teknolojik gelişmelerin paralelinde dünyayı bir finans piyasasına çevirdiği görülmektedir. Birleşmiş Milletler, İnsani Kalkınma Raporuna göre; her gün 1,5 trilyon dolardan fazla para el değiştirmektedir. Ancak tüm bunlara küreselleşmeyi sadece finans piyasalarının etkinliğinin artması şeklinde yorumlamak sığ bir bakış açısı olacaktır. Çünkü küreselleşme, ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel bir olgudur (Aydemir ve Kaya, 2007:264).

Geniş anlamda küreselleşme; ülkelerarası siyasal, sosyal ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması gibi görünüşte birbirinden farklı fakat birbirleriyle bağlantılı olan konuları içermektedir. Farklı bir değişle küreselleşme, ülkelerin sahip oldukları maddi ve manevi değerlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması, farklılıkların bir bütünlük ve uyum içinde ortadan kalkması sürecidir. Bahsi geçen değerler, ekonomik nitelikte olabileceği gibi siyasal, sosyal ve kültürel nitelikte, piyasaların birbirleriyle ilişkileri, benimsenecek politik sistem, demokrasi, insan kaynakları, din, çevre bilinci gibi düşüncelerin evrensel hale gelmesi de bu çerçevede değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, küreselleşme, dünyada siyaset, ekonomi, kültür, hukuk insan kaynakları eğitim, sağlık, çevre vs. gibi alanlarda meydana gelmektedir (Aydemir ve Kaya, 2007:264).

En yaygın kullanımına göre ise küreselleşme; mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği, faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreçtir. Bu süreçte, ulus devletlerin etkisi azalırken, çokuluslu şirketlerin giderek baskın bir rol üstlendiği görülmektedir. Sosyal bilimciler de küreselleşmeyi; “sosyal

ilişkilerde ve karşılıklı bağımlılıkta dünya çapında artış” şeklinde tanımlamaktadır (Şenses, 2004: 1).

Küreselleşmenin tarihi sürecine bakıldığında, üç önemli dalga ile karşılaşmaktadır. Sürecin ilk dalgası; 1870–1914 dönemlerine kadar dayanmaktadır. Ulaştırma alanındaki gelişmeler ve dünya ticaretindeki engellerin ortadan kalkması ile mal, sermaye ve emek akışı giderek artmıştır. Bu dönemde 60 milyondan fazla kişi Avrupa'nın az gelişmiş bölgelerinden Kuzey Amerika ve dünyanın diğer bölgelerine göç etmiştir. 1929 Büyük Ekonomik Buhranı ve II. Dünya Savaşı döneminde küreselleşme süreci bir gerilemeye uğramıştır. Küreselleşmenin ikinci dalgası; 1950-1980 dönemini kapsamaktadır. Küresel entegrasyon zengin ülkeler arasında gelişmiştir. Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya GATT aracılığıyla ticari ilişkilerini yeniden kurmuşlardır. Gelişmekte olan ülkeler dış ticarete temel ihraç mallarıyla sınırlı kalmış ve sermaye hareketlerine katılmamışlardır (Gündoğan, 2007: 20-21).

Küreselleşmenin üçüncü dalgası ise, 1980'li yıllarda başlamıştır. 1980'li yıllarda ulaşım ve haberleşme maliyetlerini azaltan yeni teknolojiler, uluslararası düzeyde ticaretin hacmini genişletmiş ve küreselleşmeye yeni bir ivme kazandırmıştır (Tokol, 2000: 133). 1980 sonrası dönemde; küreselleşme ile birlikte sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve mali sermayenin öne çıkması sonucu, esnek üretim ve esnek çalışma, özelleştirme, taşeronlaştırma, sendikasılaşma, işsizlik giderek artmaya başlamıştır. İşsizliğin artışı beraberinde yoksulluğu da getirmiştir (Sertlek, 2002: 318-320).

## 2. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Yoksulluk, sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de ortak sorunudur. Artık günümüzde bir kimsenin işi olmaması sebebiyle yoksul sayılmasının yanında, çalışan kimselerin de yoksulluk içinde olduğu görülmektedir. Çünkü küreselleşme ucuz işgücüne ulaşımı kolaylaştırdığından, yoksulluk bu süreçle çoğalmış ve önlenemez boyutlara ulaşmıştır.

### 2.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk, genel anlamda bir halkın ya da onun belirli bir kesiminin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesi için en başta gıda, giyecek ve barınma gibi en temel ihtiyaç maddelerini karşılayabilmesidir (Şahin, 2007:565). Buna mutlak yoksulluk da denmektedir. Mutlak yoksulluk; asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimleri - yiyecek, giyecek, konut gibi- karşılamaya yeterli gelirin birey tarafından elde edilememesi durumunu ifade etmektedir. Bireyin gereksinimlerini karşılayacak bir gelire sahip olması esastır ve söz konusu gelire sahip olmadığı durumda o kişi yoksul sayılmaktadır (Dağdemir, 2002: 2). Dünya Bankasının kalori hesaplamasına göre; günlük geliri, bir insanın hayatta kalabilmesi için ihtiyacı olan 2400 k/cal besini almaya yetmeyen insanlar mutlak yoksul olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başı günde 1 \$ olarak kabul edilirken, Latin Amerika ve Karayipler için bu sınır 2 \$, Türkiye dahil Doğu Bloku ülkeleri için de 4 \$ ve gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40 \$ olarak kabul edilmektedir (Durgun ve Cansız, 2007:138).

Yoksulluğun görelî olarak tanımlanmasında; ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak alınmakta ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır saptanarak bu sınırın altında gelire sahip olanlar yoksul kabul edilmektedir (Dağdemir, 2002: 2). Diğer bir yoksulluk türü olan öznel yoksulluk ise; bireyin yaşadığı toplumca belirlenen asgari yaşam standardına göre belirlenmektedir. Son yoksulluk türü de kentsel yoksulluktur. Bu yoksulluk türü ise gelir azlığı, eğitim, sağlık, güvenlik ve kentsel hizmetlerden yeterince yararlanamamayı ifade etmektedir (Durgun ve Cansız, 2007:138).

Yoksulluk, ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye önemli farklılıklar göstermekle birlikte pek çok nedeni bulunmaktadır. Fazla üretim yapılamaması ve üretilen ürünler karşılığında elde edilen kazançların bireyler, bölgeler, sektörler vb. arasında adil bir şekilde dağıtılamaması yoksulluğun ortaya çıkarmaktadır. İklim ve doğa koşulları açısından, bazı ülkelerin ya da bu ülkelerin bazı bölgelerinin üretim kapasitelerini artırmaya elverişli olmaması, fazla üretim yapılamamasına sebep olmaktadır. Bu durum da; ülkede ya da bölgede yaşayan insanların daha yoksul olmasına yol açmaktadır. Yoksulluğun diğer bir nedenini oluşturan hızlı nüfus artışı, bir yandan işgücü açısından ülkelerin daha fazla üretim yapmasına olanak tanırken, öte yandan da bu ülkelerin tüketim hacimlerinin artmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, iklim ve doğa koşulları açısından çok iyi konumda olmayan ülke ya da ülke içindeki bölgelerde hızlı nüfus artışı yoksullaşmayı içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır (Şahin, 2007:565).

Yoksulluk, hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerin ortak sorunudur. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa ülkeleri için mutlak anlamda yoksulluk bir sorun oluşturmamıştır. Çünkü bunun en önemli sebepleri arasında; hızlı büyüme yanında, refah devleti uygulamaları, düşük gelirli kesimler için devletin sağladığı destek, sağlık ve eğitim hizmetleri için ayrılan payın etkileri ve işsizlik sigortası gibi uygulamalar bulunmaktadır (Şenses, 2002: 18-19).

Lakin 1970’li yılların sonlarına doğru Batı Avrupa ülkelerinde, yoksulluk yeniden gündemin üst sıralarında yer almaya başlamıştır. Avrupa Topluluğu’na üye ülkelerde 1970’li yıllarda, büyümeye karşı nüfusun yaklaşık üçte birinin yoksulluk sınırı veya ona yakın bir gelir düzeyine gerilemesi yoksulluğun, 1980’li ve 1990’lı yıllarda Avrupa’nın “sosyal birlikteliğini” tehdit edecek boyutlarda artmasına neden olmuştur. Yoksulluk, Amerika Birleşmiş Devletleri’nde de, 1960’lı yılların ortalarında kapsamlı biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Gelir eşitsizliklerinin ve yoksulluğun sadece ekonominin kriz dönemlerinde değil, canlanma dönemlerinde de önemli ölçüde arttığı, gelir bazında ölçülen yoksulluk ile bazı temel refah göstergeleri arasında yakın bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir (Şenses, 2002: 18-19).

1970’li yıllarda yine ABD’de ortaya çıkan “çalışan yoksullar” kavramı ise küreselleşme ile birlikte gündeme gelmiş ve günümüzde önemi giderek artmıştır. Çalışan yoksullar ve çalışan yoksulluk kavramları ekonomik anlamda aktif olmayan yoksul kesimleri değil, ekonomik anlamda aktif olan yoksulları içermektedir (Pena-Casas and Latta, 2004: 1). Gelişmekte olan veya gelişmiş ülkelerdeki çalışan kitleleri çalışmaları karşılığında elde ettikleri gelirle temel gereksinimlerini karşılayamamakta ve çalışan yoksul olarak nitelendirilmektedir (Sengenberger, 2001: 43).

Çalışan yoksullar, yılın en az yarısını işgücü piyasasında geçiren ve bu süre içerisinde iş arayan ya da bir işte istihdam edilen, buna rağmen yoksul ailelerde yaşayan kimseler olarak kabul edilmektedir (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2003: 1). Çalışan yoksullar çalışan ve yoksulluk sınırının altında yer alan bir hane halkına mensup olma unsurlarına göre kendi içinde ayrılmaktadır (Majid, 2001: 2).

Gelişmekte olan veya yoksul ülkelerdeki işsiz yoksullar (çalışacak bir işi olmadığı için yoksul olanlar) çalışan yoksullara göre daha az sayıdadır. Çünkü bu ülkelerde sosyal koruma sistemi gelişmediği için işsizliğe karşı bir koruma sağlanamamaktadır. İşsizler sosyal korumanın sağladığı güvenceden yararlanarak iş arayamaz. Güvence sahibi olmayan işsizler buldukları herhangi bir işe yerleşmek zorunda kalmaktadır. Diğer yandan, işletmelerin üretken olmayan geçici işler yaratması çalışan yoksulluğunun artmasına yol açmaktadır. Tüm bu nedenlerden, gelişmekte olan ülkelerde, işsiz yoksullardan çok çalışan yoksulların işgücü piyasasının önemli bir unsurunu oluşturduğu görülmektedir. (Kapar, 2003: 196).

2003 yılı verilerine göre; dünya çapındaki oranlara bakıldığında, günde 1 dolar veya daha azı gelire geçinen çalışan yoksul sayısının 550 milyonu aştığı belirtilmekte ve çalışan yoksulların yüzde 60'ının (330 milyon) kadın olduğunu vurgulanmaktadır. Diğer yandan, 550 milyon çalışan yoksulun 130 milyonu gençlerden oluşmaktadır. Ancak, 2005 yılında günde 1 Dolar veya altında bir gelire geçinen çalışanların dünyadaki sayısı 521 milyondur. Bu veriler ışığında, dünya toplam istihdamın yaklaşık yüzde 19'u (Tablo 1) günde 1 dolar veya altında bir gelire yaşamını sürdürmektedir (Kapar, 2005: 55).

Bölge	Günde 1 Dolarla geçinen çalışan yoksullar				Günde 2 Dolarla geçinen çalışan yoksullar			
	1980	1990	2003 <sup>a</sup>	2015 <sup>b</sup>	1980	1990	2003 <sup>a</sup>	2015 <sup>b</sup>
Dünya	40,3	27,5	19,7	13,1	59,8	57,2	49,7	40,8
Latin Amerika	15,6	16,1	13,5	11,5	41,2	39,3	33,1	28,8
Doğu Asya	71,1	35,9	17,0	6,5	92,0	79,1	49,2	25,8
Güney Doğu Asya	37,6	19,9	11,3	7,3	73,4	69,1	58,8	47,7
Güney Asya	64,7	53,0	38,1	19,3	95,5	93,1	87,5	77,4
Orta Doğu-Kuzey Afrika	5,0	3,9	2,9	2,3	40,3	33,9	30,4	24,9
Sahra Altı Afrika	53,4	55,8	55,8	54,0	85,5	89,1	89,0	87,6
Geçiş Ülkeleri	1,6	1,7	5,2	2,1	1,7	5,0	23,6	9,8

<sup>a</sup> tahmin <sup>b</sup> projeksiyon (ILO verilerine göre)

**Kaynak: (Kapar, 2005: 56)**

<b>Tablo 2:</b>			
<b>Avrupa Birliği ve Aday Ülkelerinde Çalışan Yoksulların Çalışanlar İçindeki Oranı (yüzde)</b>			
	Toplam	Kadın	Erkek
(2001)			
Danimarka (DK)	3	2	3
Belçika (BE)	4	4	4
Almanya (DE)	4	6	4
İsveç (SE)	5	4	5
İrlanda (IE)	6	6	5
Avusturya (AT)	6	6	6
İngiltere (UK)	6	7	6
Hollanda (NL)	7	4	9
Lüksemburg (LU)	8	7	8
Fransa (FR)	8	8	8
İspanya (ES)	8	7	9
İtalya (IT)	10	8	10
Portekiz (PT)	10	6	13
Yunanistan (EL)	12	11	13
Çek Cum. (CZ)	13	12	13
Slovenya (SL)	3	3	3
Slovenya (SL)	4	3	4
Macaristan (HU)	4	5	4
[G.] Kıbrıs (CY)	6	5	6
Malta (MT)	6	2	7
Estonya (EE)	9	10	8
Latvian (LV)	10	10	10
Polonya (PL)	12	10	13
Litvanya LT	13	12	13
Slovak Cum.(SK)	14	15	14
Bulgaristan (BG)	6	..	..
Romanya (RO)	14	13	15
<b>Türkiye (TR) (Aday ülke)</b>	<b>23</b>	<b>25</b>	<b>21</b>
<b>Kaynak: (Kapar, 2005: 57)</b>			

Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan bir araştırmaya göre; (Tablo 2) çalışan insanların 14 milyonunun yoksul olduğu, bu miktarın da toplam istihdamın yüzde 7'sini oluşturduğu vurgulanmaktadır (Kapar, 2005: 58). Araştırmaların ortaya koyduğu verilere göre; çalışan kesimin içinde yoksul olanların oranının gelişmiş olan ülkelerde de hiç azımsanmayacak bir miktarda olduğu görülmektedir. Örneğin; Yunanistan'da çalışan her yüz kişiden 13'ü ve Avrupa Birliği'ne aday olan ülkemiz de çalışan her dört kişiden yaklaşık birinin yoksul olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu sorun, sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin de ortak bir sorun alanını oluşturmaktadır. Bunun için yoksullukla mücadelede ülkelerin birlikte hareket ederek dünya ölçeğinde politikalar geliştirilmesi sorunun çözümüne yardımcı olacaktır.

## 2.2. Küreselleşmenin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme ile birlikte emek piyasalarında yaşanan dönüşüm; gelir dağılımı ve yoksulluk üzerinde etkili olmuştur. Küreselleşme süreci niteliksiz işgücüne olan talebi düşürmüş, hizmet sektörünün istihdam yaratmaktaki payı artmış ve işgücüne olan talep mavi yakalılardan beyaz yakalılara kaymıştır. Diğer taraftan esnek üretim koşulları, geçici ya da yarı zamanlı çalışanlara olan ihtiyacı artırmıştır (Yüceol, 2005: 494-501). Yeni teknolojiler ve özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin sonucunda nitelikli işgücüne olan talebin artması, nitelikli işgücü ile niteliksiz işgücü arasındaki ücret farklılıklarını artırmış, bu da yoksulluğun en büyük sebeplerinden birini oluşturmuştur.

Küreselleşme sürecinde, çokuluslu şirketlerin yatırımlarını daha düşük işgücü avantajı sunan ülkelere kaydardıkları görülmüştür. Ancak buradaki avantaj, yalnızca düşük ücretler ve düşük vergi-düşük sosyal güvenlik aidatları anlamına gelmemektedir. Her şeyden önce emeğin vasfı ve verimliliği de yatırım yapılacak ülkenin seçiminde belirleyici olmaktadır. Çokuluslu şirketler aynı zamanda yatırımlarını kurum vergilerinin düşük veya hiç olmadığı ülkelere yaparak yüksek vergili ülkelere ticarete ve vergi gelirlerinde azalmaya neden olmaktadır. Bu durum gelir dağılımının adaletsiz bir düzeye gelmesine ve düşük gelirli kimselerin daha çok kamu yardımına muhtaç olmasına yol açmıştır (Özdemir, 2004: 196).

Az gelişmiş ülkelerdeki küreselleşme sürecinde devletin küçültülmesinin ve gündemin kısa dönem sorunlar üzerinde odaklanmasının en önemli etkileri sosyal politika alanında refah devleti/sosyal devlet anlayışının giderek zayıflaması ve sanayileşmenin gerilemesi olarak görülmüştür. Sanayileşmiş ülkelerde yoksulluğun nedenleri, ekonomik yapıda ve buna bağlı olarak istihdam olanak ve yapısındaki değişiklikler yerine, giderek bireysel olarak yoksulların kendilerinde ve sosyal yardımların çalışmamayı özendirici etkilerinde aranmaya başlanmış ve refah devletine yöneltilen eleştirileri artırmıştır. Başta ABD olmak üzere sanayileşmiş ülkelerde giderek siyasal bir tartışma alanı olan yoksullukla mücadele konusu az gelişmiş ülkelerde de benzer bir boyut kazanma eğilimi içine girmiştir. Bu kapsamda, özellikle IMF ve Dünya Bankası'nın ekonomi politikalarının belirlenmesinde etkili bir rol oynadığı ülkelere bütçeden sosyal sektör harcamaları için ayrılan payın kısılması, özellikle Dünya Bankası'nın tarım, işgücü piyasaları ve sosyal güvenlik alanlarındaki yapısal reformları yoksullukla mücadele amacına yöneltmesi söz konusu olmuştur (Şenses, 2004:15).

Küreselleşme işsizliğin artmasındaki en önemli faktörlerden birisidir. Küreselleşmenin siyasi, sosyal ve ekonomik yapıda tetiklediği değişimler, insanlığın artık geri dönülemez bir işsizlik çağına sokmuştur. Özellikle ileri teknolojinin insan gücünün yerine geçmesiyle enformasyon çağında iki ayrı kutup oluşmuş, ileri teknolojiye dayalı küresel ekonomiyi yöneten enformasyon seçkini azımlıkla yer değiştiren ve fazla iş imkanı olmayan çoğunluk arasındaki uçurum derinleşmiştir. Bu uçurumun beraberinde gelir dağılımındaki eşitsizlikleri getireceği ve yoksulluğu tetikleyeceği açıktır (Ekin, 1997: 180).

Küreselleşme süreci, mevcut yapısı ve işleyiş biçimiyle zenginlerin daha zengin, yoksulların daha yoksul olduğu bir dönemi başlatmıştır. Krizlerin, işsizliğin, yoksulluğun, çaresizliğin ve eşitsizliğin göstergesi olmuştur. Küresel düzenin adaletsiz işleyişini kazananlar ile kaybedenler arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. Bu adaletsizlik 20. yüzyılın ikinci yarısında dünya gelirinin yedi kat artmasına ve kişi başına düşen gelirin ortalama üç kat katlanmasına sebep olmuştur. Ancak 1960 ve 1995 yılları arasında dünyanın en zengin kesiminde yaşayan kuzey ülkeleri dünya gelirinden aldıkları payı % 70'den % 86'ya çıkarırken; en yoksul kesimin aldığı pay %2,3'ten %1,3'e düşmüştür. 1997'de en zengin %20 ile en yoksul %10 arasındaki fark 1'e 74 olurken, en zengin üç kişinin toplam servetleri 600 milyon insanın yaşadığı en yoksul ülkelerin toplam GSMH'sinin üstüne çıkmıştır. 1999'a gelindiğinde dünyanın en zengin 200 kişinin toplam serveti 1 trilyon dolara ulaşmıştır ve bu rakam en fakir 43 ülkede yaşayan 582 milyon kişinin, toplam 146 milyar dolar olan servetinin neredeyse 5 katıdır. Bu sebeple yoksulluğun azaltılması yeni kalkınma politikalarının kilit noktasında yer almaktadır. 2015 yılında yoksullukla küresel savaşta mutlak yoksulluk sınırında bulunan kimselerin kötü yaşam koşullarından kurtulması öngörülmüştür (Aktel ve Diğerleri, 2007: 13).

### **3. KÜRESEL YOKSULLUK VE SENDİKALAR**

#### **3.1. Küreselleşmenin Sendikalar Üzerindeki Etkileri**

1970 başlarından itibaren çalışma ilişkilerinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Eski kitle üretimine dayalı Fordist ve Taylorist üretim süreci sona ermiş ve yerini enformasyon (bilgi) toplumunun gereği olan üretim sürecine bırakmıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte kitle üretimi yapan sanayi kuruluşları önemini yitirirken, bilgiye ve hizmete dayalı sektörler ön plana çıkmıştır. Ulusal ekonomiler sınırlarını aşmış uluslararasılaşmış ve uluslararası rekabet artmıştır (Başkan, 1999:26).

Küreselleşmenin sınırları ortadan kaldırması, 1970-1980 yıllarında geri kalmış yörelere ve yeni sanayileşmeye başlayan ülkelere üretim transferlerinin başlamasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda, Kuzey Amerika, Avrupa, Japonya ve Avustralya gibi gelişmiş bölgelerdeki işçiler, sermayenin aktarıldığı ülkelerin çok daha ucuz olan işçi giderleri ile rekabet içerisine katılmıştır. Bu ülkelerde ücretler azalmaya, işsizlik artmaya, sendikalar üye kaybetmeye, buna karşın sermayenin aktarıldığı ülkelerde yeni iş arayışları ve yeni işkolları gelişme sürecine girmiştir (Ünsal, 1997: 393-394).

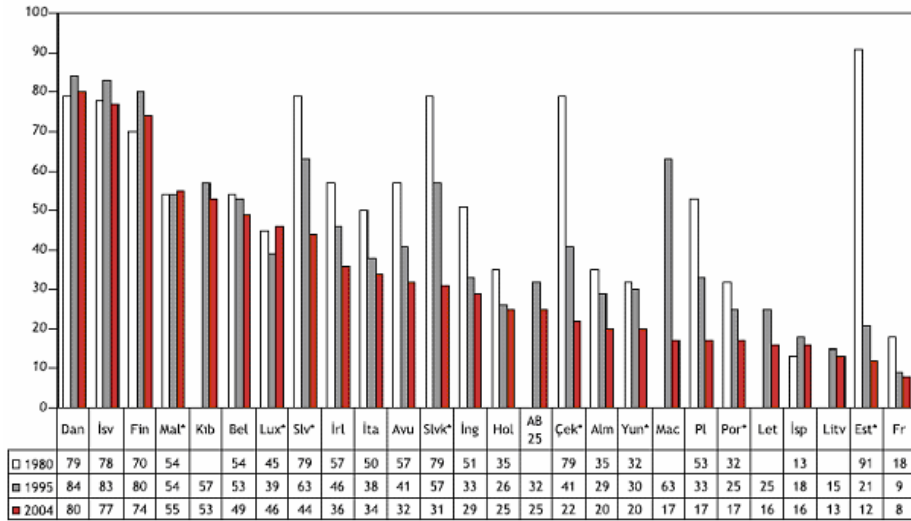
Artan küresel rekabet süreciyle birlikte sendikalar geleneksel olarak güçlü oldukları ve iyi örgütlendikleri istihdam alanlarında güç kaybederken, aynı zamanda



değişen istihdam biçimleri içerisinde üretim sürecine katılan işçileri örgütlemeye de başarısız oldukları görülmektedir. Bu durumu daha da vahimleştiren ise çokuluslu şirketlerin dünya ölçeğindeki gelişmelerinin ulusal düzeydeki sendikal örgütlenmelerin gücünü azaltıcı yönde etkide bulunmalarıdır (Makal, 2003: [http://www.bianet.org/bianet/kategori/insanhaklari/20963/yok\\_sulluk-ve-sendikalar](http://www.bianet.org/bianet/kategori/insanhaklari/20963/yok_sulluk-ve-sendikalar)).

Sendikaların güç kaybının düzeyini rakamsal ölçütlerle ifade etmek yeterli gelmese de, Avrupa Birliğine üye ülkelerde sendikal yoğunluğunda meydana gelen düşmeler, bu güç kaybının boyutlarını daha net biçimde ortaya koymaktadır. Örneğin; 1980 yılında Fransa'da yüzde 18 olan sendikalaşma oranı, 2004'te yüzde 8'e düşerken aynı yıllarda İngiltere'de yüzde 51'den yüzde 29'a, Almanya'da yüzde 35'ten yüzde 20'ye, Hollanda'da yüzde 35'ten yüzde 25'e düşmüştür (Grafik 1) (Sapancah, 2007:14). 1980'li yıllardan sonra başlayan birçok ülkedeki sendikal yoğunluğundaki düşüş, Avrupa'da da İskandinav ülkeleri hariç, yüksek bir sendikacılığın kalmadığı göstermektedir. 2004 yılında, 27 üyeli Avrupa Birliği ülkeleri dikkate alındığında, sendikal yoğunluğun yüzde 25'e düştüğü görülmektedir (European Commission, 2008: 22). Ancak yine de Avrupa ülkelerindeki sendikalaşma oranlarındaki düşüşe rağmen oranlar, ABD ve Japonya gibi ülkelere göre daha yüksek düzeylerde bulunmaktadır (Koray, 2005: 247).

**Grafik 1: AB'ne Üye Ülkelerde Sendikal Yoğunluğun Gelişimi**



\*Bu ülkelerde ilk satırda verilen değerler 1980 değil 1990 yılına aittir. Kaynak: (Sapancah, 2007:14)

İkinci Dünya Savaşı ile 1970'li yıllar arasında en güçlü dönemini yaşayan sendikalar, kamu politikalarının oluşturulmasından, çalışma koşullarının iyileştirilmesine kadar pek çok konuda etkin bir rol oynamışlardır. Özellikle toplu pazarlık ve yönetime katılma hakkı ile sosyal politikaların belirlenmesinde önemli bir yer edinen sendikalar, küreselleşme süreci ile birlikte bu etkinliklerini kaybetmeye başlamışlardır (Karakuş, 2006: 75).

Sendikaların küreselleşme süreciyle birlikte eski güçlerini kaybetmeleri ve yeniden sorgulanmalarında, yeni ekonomiye hakim olan temel özelliklerin etkili olduğu görülmektedir (Karakuş, 2006: 75-76). Küreselleşme sonucu sendikaların yapısal dönüşümü, ekonomik, teknolojik ve politik yapılanmalara bağlı olarak farklı yollar izlemektedir. Pek çok ülkede sendikalar işverenlerin esnekleşme ve sendikaları dışlama politikalarına karşı yeni mücadele yolları aramaktadır. Kitle üretimine dayalı işletmeler işkolu sendikacılığını ve işçi örgütlerinin merkezi kontrolünü güçlendirmekteyken, son dönemde ortaya çıkan yeni değişiklikler, yeni teknoloji kullanımı ve bunun getirdiği endüstriyel ilişkilerdeki farklılıklar, eski sürecin devamını güçleştirmektedir (Özkaplan, 1994: 194-195).

Artık günümüzde sendikalar, küreselleşmenin getirdiği bu olumsuz gelişmelerin neticesinde sayıları gittikçe daralan vasıfsız işçileri örgütleyen bir kuruluş olarak izole hale gelmenin tehlikeleri içine düşme eğilimi taşımaktadır. Bu örgütler, bir taraftan yeni beyaz yakalı işgücünden, diğer yandan örgütlenmesi zor, düşük ücret alan, geniş çalışan kitlelerinden de uzaklaşmaktadır (Ekin, 1989: 101). Dolayısıyla tarihsel süreç içerisinde, hem reel ücretlerin artmasında hem de sosyal hakların geliştirilmesinde önemli rol oynayan sendikaların artan küreselleşme süreci ile birlikte etkisizleştirilmesi hem gelir dağılımının bozulmasında, hem de yoksullaştırmada önemli bir etken olarak görülmektedir (Akkaya, 2003: 115).

### 3.2. Küresel Yoksulluğun Önlenmesinde Sendikaların Yaklaşımları

1980'li yıllardan beri sendikalar küreselleşme karşısında genel yapılarını güçlendirmeye ve çalışma yöntemlerini yeniden gözden geçirmeye başlamışlardır. Sendikalar yeni üye kazanımının artırılması, örgütlü olunan yerlerde örgütlülük oranının çoğaltılması, sendika üyelerinin yeni üye kazanma kampanyalarına katılımının teşvik edilmesi gibi girişimlerde bulunmuştur. Küresel ekonomik ilişkilerin ve çokuluslu şirketlerin faaliyetlerinin gittikçe gelişmesi sendikaları uluslararası alanda da etkili olmaya ve uluslararası kuruluşlarla yakın ilişkiler kurmaya itmiştir (Şen, 2004: 132-148). Örneğin; Nike firması, üretiminin %100'ünü yabancı ülkelerde gerçekleştirmektedir (Sabır, 2000:115-116).

Günümüzde sendikaların büyük oranda güç kaybetmesine neden olan etmenler halen varlığını sürdürürken, bu kuruluşlar değişen koşullara uyum sağlayabilmek ve yayıflamalarına yol açan nedenlere karşı daha etkin mücadele yollarını aramaktadır. Bu mücadelenin ise hem ulusal hem de uluslararası boyutları bulunmaktadır. Sermayenin uluslararasılaşmasına karşılık, işçi sendikaları da uluslararası ölçekte dayanışmalarını güçlendirmeye çalışmaktadır. Ulusal düzeyde ise; bazı ülkelerdeki sendikalar birleşme yolu ile güçlerini artırmayı denerken, sendikal örgütlenmede değişik örgütlenme bazıları itibarıyla gözlenen eksikliklerin giderilmesi, işkolu düzeyinden yerel düzeylere ulaşan çok kademeli ve etkin bir örgütlenmenin gerçekleştirilebilmesi, bunun önemli ve vazgeçilmez araçları olarak görünmektedir. Özellikle geçmişte geleneksel örgütlenme bazıları olarak ortaya çıkan işkolu düzeyindeki örgütlenmenin, yerel-işyeri düzeylerinde tahkim edilmesi önemli bir zorunluluk haline gelmiş gibi gözükmektedir (Makal, 2003: <http://www.bianet.org/bianet/kategori/insanhaklari/20963/yoksulluk-ve-sendikalar>).

Sermayenin küreselleşmesi, aynı zamanda emeğin, kapitalizmin gereklerinin ve sosyal ilişkilerin, birikimlerin, sınıf düzeninin ve devletin de küreselleşmesidir. Bu

sebeple işçi hareketi de küresel hareket etmek zorundadır. Dolayısıyla, emek hareketi ancak bölgesel mücadelenin üstesinden geldiğinde başarılı olabilecektir (Şenkal, 2005:505).

Sendikaların faaliyetlerinin geliştirilmesi, dünya çapında yaygınlaştırılması ve uluslararası arenaya taşınması, sendikal faaliyetlere engel olan veya kısıtlayan ülkelere karşı uluslararası çapta tepki verilmesi gerekmektedir. Uluslararası sendikal birlikler sayesinde istenen tepki ortaya konabilmektedir. Uluslararası sendikal faaliyetlere bakıldığında dikey örgütlenme olarak dünyada en fazla işçiyi temsil eden ve dünya ölçeğinde faaliyet gösteren ICFTU (Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu), WFTU (Dünya Sendikalar Federasyonu), WCL (Dünya Emek Konfederasyonu) ve ETUC'un (Avrupa Sendikalar Konfederasyonu) varlıkları gözlemlenmektedir (Korkusuz, 2003: 601). Ancak Türk-İş, DİSK, Hak-İş ve KESK'in üyesi olduğu ve 155 milyonu işçiyi temsil eden ICFTU (Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ile 26 milyon üyesi bulunan WCL (Dünya Emek Konfederasyonu) 1-3 Kasım 2006 tarihleri arasında Viyana'da gerçekleştirilen ICFTU Dünya Kongresi'nde ICFTU ve WCL emek mücadelesini küreselleştirerek çalışanların çıkarlarının daha iyi korunması, yoksulluğun sona erdirilmesi ve ulus içinde ve uluslararası eşitsizliğin büyük ölçüde azaltılması amacıyla birleşerek ITUC'u kurmuşlardır (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=20673>).

Söz konusu uluslararası sendikal birliklerin meydana getirdikleri sendikal etkinliklerde, özellikle; sendikal hareketin üye ülkeler arasındaki gelişiminin sağlanmasında önemli işlevi olan dayanışma fonunun kurulmasında, ekonomik yardımlaşmalarda, sosyal aktivitelerde, işletme düzeyinde veya kamusal örgütlerin karar alma organlarında yönetime katılmaya ilişkin kabul ettiği hak ve özgürlüklere ve sendikal faaliyetlere ilişkin çok sayıda kararları, aktiviteleri ve genel kurul kararları mevcuttur. Ayrıca bu örgütler, sendikal hak ve özgürlüklerin korunması, kollanması ve geliştirilmesi ile bu konuda karşı tavır içinde bulunan ülkelere karşı da çok yoğun bir baskı grubu faaliyeti icra etmektedirler (Korkusuz, 2003: 601).

Sendikalar küreselleşme ile birlikte toplumsal ve politik güçlerini büyük ölçüde yitirdiklerinden tekrar güç kazanmak için çeşitli yöntemler geliştirmeye çalışmışlardır. Sendikalar işçilerin işyerlerindeki talep ve ihtiyaçları ile toplumsal sorun alanları arasında dengeli bir bağ kurarak farklı sektörlerde farklı yöntemlerle örgütlenmeyi başararak toplumsal güçlerine yeniden kavuşmaya çalışmaktadır (Ünlütürk, 2007: 35).

Son yıllarda ülkelerin birçoğunda yeni oluşturulan istihdamın büyük bölümünün eğreti işlerden oluştuğu ve bu işlerde çalışanların en önemli özelliği ise; bu işgücünün sendikalaş(a)mamalarıdır. Bunun nedeni de, bu kesimlerin istihdam koşullarının güvencesiz olmasıdır. Eğreti işlerde çalışanların herkesten fazla sendikaya gereksinim duymasına rağmen bunların işverenle ilişkilerinde her türlü sorunun çözme yöntemi daha çok bireysel çabalarla olmaktadır. Çünkü eğreti istihdamın ortaya çıktığı işyerleri küçük işyerleri olduğundan buralarda sendika karşıtlığı ile daha fazla karşılaşmaktadır. Bu nedenle sendikalar her ülkede bu işçi kesimlerini sendikalara çekebilmenin yollarını aramakta ve üye sayılarını artırmak için faaliyetlerini daha çok bu alana yönlendirmektedir (Sapancalı, 2007:21).

Pek çok ülkede sendikalar artık yoksullukla en çok karşılaşma riski bulunan işsizlere de hizmet sunmaktadır. Çünkü bu kesim işsiz kaldığında genellikle sendikadan istifa etmektedir. Dolayısıyla sendikalar her işçinin potansiyel işsiz olduğunu ve bunun tersinin de geçerli olduğunu görmek ve buna uygun stratejiler geliştirmek zorundadır. Sendikaların asli görevi; sadece işsizler için yeni iş alanlar ve güvence sağlamak değil, aynı zamanda işsizlerin toplumsal örgütlenmesine katkıda bulunmak olmalıdır (Sapançalı, 2007:21).

İlaveten, sendikalar üye sayılarını artırmak amacıyla üyelerinin kolektif çıkarlarından çok bireysel çıkarlarını düşünmeye başlamıştır. Örneğin, birçok Avrupa ülkesinde sendikalar, üye olacıklara kredi kartı, sigorta indirimleri vb. hizmetler sunmaya başlamış bunun sonucunda da sendika üye ilişkisi değişim yaşamıştır (Waddington, Hofmann & Rind, 1999: 1). Sendikalar küreselleşmenin yol açtığı olumsuzlukları gidermek için kadın ve genç işçilere yönelik farklı çalışmalar yürütmektedir. Bunların içinde, işsizlerden üyelik aidatı almamak, kadın büroları kurmak, kadın sorunlarına ve gençlere yönelik organizasyonlara ve kampanyalara destek vermek, sponsor olmak, eğitim çalışmaları yapmak gibi faaliyetler bulunmaktadır (Ünlütürk, 2007: 36). Örneğin; Belçika’da sendikalar üyelerine işsizlik sigortası sağlamanın yanında bazı maddi yardımlarda da bulunmaktadır. İtalya’da emeklilik kazanımları önemli hale gelirken, Danimarka’da işsiz üyeler için yeni mesleki eğitimler verilmektedir (Sapançalı, 2007:21).

Sonuç olarak, hem reel ücretlerin hem de sosyal hakların geliştirilmesinde önemli bir role sahip olan sendikaların etkisizleştirilmesi, gelir dağılımının bozulmasına ve yoksullaşmanın artmasına sebep olmuştur (Kök, 2006: 108). Tüm bunlara ilaveten, sendikaların üyelik açısından zayıflatılmaları ve eski ekonomik, sosyal ve siyasi güçlerini kaybetmeleri de yoksullaşmaya yönelik politikaların hayata geçirilmesini sağlayacak etkiyi göstermelerini zorlaştırmıştır (Akkaya, 2005: 111).

## SONUÇ

Yoksulluk, çok uzun zamandan beri, ülkeler, kurumlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından üstesinden gelinmeye çalışılan ve toplumlar üzerinde çok önemli ekonomik, sosyal ve siyasi etkileri olan bir sorun alanıdır. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren etkisini oldukça fazla göstermeye başlayan küreselleşme, küresel sermayenin güçlenmesine yol açmış, bu da küresel yoksulluğun artmasını tetikleyen en büyük unsur olmuştur.

Küreselleşme, finansal alanda olduğu kadar çalışma ilişkileri alanında da değişimlere yol açmıştır. Küreselleşme ile birlikte işgücü piyasalarının yapısı değişmiş, sermayenin aktarılabilme hızı artmış ve ucuz işgücü bulmak kolaylaşmıştır. Küreselleşme istihdam şekillerinde de değişikliğe neden olmuş, geçici, mevsimlik, kısmi süreli atipik istihdam biçimleri artmıştır. Küreselleşme ile birlikte daha fazla artan esnek çalışma biçimleri, çalışanların işlerini kaybetmelerine veya sosyal haklarını savunamadan buldukları herhangi bir işte çalışmayı kabul etmelerine sebep olmuş, bu durum yoksulluğu özellikle de çalışan yoksul sayısı artıran bir faktör olarak görülmüştür.

Çalışanlar; küreselleşme ile birlikte örgütlenme sorunları yaşamaya başlamış ve sendikalar işçi kaybına uğramıştır. Böyle olunca, sendikalar çalışanların ücret farklılıklarını ortadan kaldırmada, sosyal haklarını aramada ve örgütlenmelerine aracılık etmekte yetersiz kalmışlar ve yoksulluğun önlenmesinde etkin rol oynayamamışlardır.

Sendikaların gerçek fonksiyonlarını yerine getirememeleri yoksulluğun özellikle de çalışan yoksulların gün geçtikçe artmasına ve önlenemez bir sorun haline gelmesine sebep olmuştur. Sendikalaşmanın yüksek olduğu ve yoksulluk sorununun az olduğu Kuzey Avrupa ülkelerinde karşılaşılan bir başka gerçek de, bu ülkelerde sendikalaşma oranlarının yüksek olmasıdır. Çalışanların sosyal destek, tatmin edici bir ücret ve iş güvencesine sahip olduğu bu ülkelerde sendikaların yoksullukla mücadelede çalışanlar için ne derece önemli bir unsur olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Günümüzde sadece düşük ücretle çalışanların değil, aynı zamanda yüksek ücretle çalışanların da toplu temsillerine ilişkin kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Sendikaların yoksulluğu önlemek için hem formel hem de enformel sektörde, düşük ve yüksek ücretle çalışan her birey için önemli bir güç ve örgütlenmiş bir kurum olması gerekmektedir.

Sendikaların faaliyetlerini özgür bir ortamda yaşama geçirme güvencesinin sağlanması sürecinde devletlerin çok büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Çalışanların işverenin her türlü baskısından uzak istedikleri örgütleri kurma ve bu örgütlere katılma hakları devlet tarafından güvence altına alınmalıdır. Devletin desteğini alan sendikalar da her kesimde çalışan bireylerin sosyal haklarını sağlayabilmek için kendilerini yenilemek ve güçlendirmek zorundadır.

Sendikalara ilişkin yasal düzenlemeler, sendikal yapı ve ilişkilerin genel çerçevesini düzenlemelidir. Tüm dünyada geçerli olan sendikal hak ve özgürlüklerin göz önünde bulundurulması kaydıyla sendika yönetimine geniş bir yetki alanı bırakılmalıdır. Sendikal hareketin ve örgütlenmenin ne şekilde ortaya çıkacağını yasa koyucu ve kamu yönetimi değil, çalışanların ve sendikaların özgürce belirlemesi daha doğru olacaktır. Böyle olunca sendikalar temsil ettiği kesimin ekonomik ve sosyal haklarını daha etkin biçimde savunacaklardır.

Sonuç olarak, bütün dünyayı etkisi altına alan küreselleşme olgusunun önüne geçmek artık oldukça zor olduğuna göre, çalışanların sosyal ve ekonomik haklarını aramada ve yoksulluğun önlenmesinde yeni bir sendikal anlayışın geliştirilmesinin gerekliliği gündeme gelmektedir. Dolayısıyla kendi işleyişlerinin yeniden yapılandırılmasında, sermaye ve işçi arasındaki güç dengesizliklerinin giderilmesinde, sosyal ve ekonomik açıdan işçilerin korunmasında, sendikalar önemli ve yeni roller üstlenmeleri gerekecektir. Aksi takdirde çalışanların sömürülmesini ve yoksulluğun artmasını önlemek imkansızlaşacaktır.

**KAYNAKÇA**

- AKKAYA, Yüksel (2005), “Küreselleşme Versus Sendikasılaştırma ve Yoksullaştırma”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 3.
- AKKAYA, Yüksel (2003), “Küreselleşme, Sendikasılaşma ve Yoksullaştırma” **Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt:14, Sayı:49, Ankara.
- AKTEL, Mehmet; Hakan EVİN ve Berkan DEMİRAL (2007) “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Değişen Yüzü”, **IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı**, Çanakkale.
- AYDEMİR, Cahit; Mehmet KAYA (2007), “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:20.
- BAŞKAN, Recai (1999), **Çalışma Yaşamının Sorunları ve Sendikal Yaklaşım**, Özçelik-İş Sendikası Yayınları No:17, Ankara.
- DAĞDEMİR, Özcan (2002), “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi:1987-1994” **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- DURGUN, Ayşe; Emine CANSIZ (2007), “Yoksulluğun Azaltılmasında Sürdürülebilir Turizm Faaliyetleri”, **IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı**, Çanakkale.
- EKİN, Nusret (1997), **Küresel Bilgi Çağında Eğitim - Verimlilik İstihdam**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1997-43, İstanbul.
- EKİN, Nusret (1989), **Endüstri İlişkileri**, İşletme Fakültesi Yayın No: 208, 5. Baskı, İstanbul.
- EUROPEAN COMMISSION, (2008), **International Relations In Europe 2008**, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit F.1, (Çevrimiçi:<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=329&langId=en>), Erişim Tarihi: 24.04.2009.
- GÜNDOĞAN, Naci (2007), **Yoksulluğun Değişen Yüzü Çalışan Yoksulluk**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1727, Eskişehir.
- KAPAR, Recep (2005), “Çalışan Yoksullar”, **Sendikal Notlar Dergisi**, S: 19, Kasım.
- KAPAR, Recep (2003), “Uygun İş Bağlamında Çalışan Yoksullar”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları**, 48. Kitap, İstanbul.
- KARAKUŞ, Fatma (2006), “Küreselleşme Sürecinin Sosyal Politikalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Örneği”, T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KORAY, Meryem (2005), **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- KORKUSUZ, Refik (2003), **Dünyada İşçi Sendikalarının Faaliyetleri**, Birleşik Matbaacılık, İzmir.
- KÖK, Sabahat Bayrak (2006), “Küreselleşme ve Sendikal Hareket, Artan Yoksullaşma”, **5. Orta Anadolu İşletmecilik Kongresi**, Tokat.

- MAJİD, Nomaan (2001), “The Size of the Working Poor Population in Developing Countries”, **Employment Paper- 2001/16**, Employment Sector-Employment Strategy Department, Geneva.
- MAKAL, Ahmet (2003), “Yoksulluk ve Sendikalar”, (Çevrimiçi:<http://www.bianet.org/bianet/kategori/insanhaklari/20963/yoksulluk-ve-sendikalar>) Erişim Tarihi: 06.11.2008.
- ÖZDEMİR, Süleyman (2004), **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2004-69, İstanbul.
- ÖZKAPLAN, Nurcan (1994), **Sendikalar ve Ekonomik Etkileri (Türkiye Üzerine Bir Deneme)**, Kavram Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
- PENA, Casas Ramon; Mia Latta (2004), “Working Poor in Europe”, **European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions**, Ireland.
- RADİKAL GAZETESİ, (Çevrimiçi:<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=20673>), Erişim Tarihi: 13.04.2009.
- SABİR, Hasan (2000), “Küreselleşme ve Sendikalar”, **Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi**, 2/6.
- SAPANCALI, Faruk (2007), “Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Sendikal Örgütlenme, Sorunlar ve Yeni Stratejiler”, **Çimento İşveren Dergisi**, Eylül.
- SENGENBERGER, Werner (2001), “Decent Work: The International Labour Organization” **Agenda, Dialogue And Cooperation**, 2/2001, Berlin.
- SERTLEK, Tufan (2002), **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, (Ed.) Yasemin Özdek, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.
- ŞAHİN, Levent (2007), “Yoksullukla Mücadele Mikro Kredi Modeli: Bangladeş ve Türkiye Uygulamaları”, **Prof. Dr. Cahit Talas Anısına (Güncel Sosyal Politika Tartışmaları)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:595, Ankara.
- ŞEN, Sabahattin (2004), “Yeni Sendikal Arayışlar”, **Sendikal Notlar**, Sayı: 22, Mayıs.
- ŞENKAL, Abdulkadir (2005), **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, Alfa Yayınları No:1628, İstanbul.
- ŞENSES, Fikret (2004), “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı, Engel Mi?”, **ERC Working Paper In Economic 04/09 Ağustos**, Ankara.
- ŞENSES, Fikret (2002), **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- TOKOL, Aysen (2000), **Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Sendikal Hareket**, Vipaş Yayınları, 2. Baskı, Bursa.
- U.S. Bureau of Labor Statistics (2003), “A Profile of the Working Poor,2003”, **U.S. Department of Labor-U.S. Bureau of Labor Statistics**, Report No: 983, March.

- ÜNLÜTÜRK, Çağla (2007), “Yeni Dünya Düzeninde Yeni Sendikal Yönelimler”, **Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 9, İstanbul.
- ÜNSAL, Engin (1997), **Sendika Yazıları Hedefini Vurmayan Ok Türk Sendikacılığı**, Boyut Matbaacılık, 1. Basım, İstanbul.
- WARRINGTON, Jeremy; Reiner HOFMANN; Jens LIND (1999), “Avrupa Sendikacılığı Bir Geçiş Döneminde Mi?”, **Avrupa Sendikal Hareketi-Dünü, Bugünü Ve Geleceği**, Türk Harb-İş Sendikası Yayınları, Kitap No: 5261, Ankara.
- YALINPALA, Jale (2002), “Küreselleşmenin Emek Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri”, **Küreselleşme İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**, Der: Aklan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul.
- YÜCEOL, Hüseyin Mualla (2005), “Küreselleşme, Yoksulluk ve Emek Piyasası Politikaları” **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2.